

*Landskrona BoIS som uppfostrings- och utbildningsmiljö**

Tomas Peterson

Idrottsvetenskap, Malmö Högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2005-02-08

Copyright © Tomas Peterson 2005. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Idrotten utgör i dagens svenska samhälle, vid sidan av familjen och skolan, den mest omfattande organiserade uppfostringsmiljön för barn och ungdom. Stora delar av varje ålderskull är någon gång under sin uppväxt aktiv i en idrottsförening. Detta är ett efterkrigsfenomen. 1947 hade endast två av tio svenska fotbollsföreningar någon ungdomsverksamhet under junioråldern (Halldén m.fl.1988). Idag har de flesta föreningar organiserad verksamhet från fem-sex års ålder. Mer än hälften av alla barn i skolåldern är medlemmar i idrottsföreningar. I vissa åldrar rör det sig om ca två tredjedelar (Engström 2002).

Vad händer då när vi föräldrar överlämnar våra barn och ungdomar till oss idrottsledare (för de flesta idrottsledare är ju oavlönade föräldrar)? Ser man det från denna utgångspunkt kan man ju säga att det finns en stark närhet mellan *familjen och idrotten* som uppfostringsmiljö. Samtidigt sker det ju i en idrottsförenings regi, där föreningens målsättningar skall vara det som styr verksamheten. Men det finns även en betydande närhet mellan *idrotten och skolan* som uppfostrings- och utbildningsmiljö. Då tänker jag inte bara på skolidrottsämnet utan mer allmänt skolsystemet från förskolan och upp till högskolenivå. Skolan och föreningsidrotten utgör båda viktiga instrument för uppfostran och påverkan, där kunskaper, färdigheter, förhållningssätt och värderingar produceras, förmedlas, återskapas och förändras.

Idrottens två uppfostringsformer

Idrottens verksamhet, särskilt barn- och ungdomsidrotten, styrs enligt min mening av två centrala uppdrag (Peterson 1998). Det ena är samhällets, och kan sammanfattas som demokratisk fostran, eller, som jag kallar det, föreningsfostran. Utgångspunkten är att ta hand om alla som söker sig till verksamheten och låta var och en utvecklas enligt sina egna förutsättningar. Det andra uppdraget är idrottens eget, som förutom att utbilda i gren-

* Jag vill rikta ett tack till följande för värdefulla kommentarer: Gunnar Andersson, Torbjörn Andersson, Anita Dahlgren, Mats Franzén, Åke Jönsson, Stefan Nilsson och Alf Peterson.

specifika färdigheter handlar om att lära sig att handskas med tävlandet: att vinna och att förlora, att följa reglerna och att göra en satsning för att uppnå sina mål.

Kombinationen av *föreningsfostran* och *tävlingsfostran* sätter en stark prägel på all idrottsverksamhet. Föreningsfostran står för den medborgarfostran som deltagande i föreningslivet antas leda till; tävlingsfostran för de mått och steg som antas skapa de bästa idrottsutövarna. Båda aspekterna skall finnas med i verksamheten, men i praktiken upplever många idrottsföreningar det svårt att förena dessa på ett enkelt och självklart sätt. Tävlingsfostran strävar till sin natur mot selektering, rangordning och elitisering bland deltagarna. Både anrikning och utslagning utvecklas genom tävlingsfostran.

Trots ständiga försäkringar, både från samhället och idrotten, om att dessa båda uppdrag harmonierar med varandra – att bredd och elit utan (stora) problem kan samsas inom samma verksamhet – menar jag att idrotten som uppfostringsmiljö karakteriseras av ett konfliktfyllt förhållande mellan föreningsfostran och tävlingsfostran. Idrotten själv tenderar att driva fram en betoning av tävlingsfostran, samtidigt som stat och kommuners intresse av att stödja idrotten som folkrörelse i första hand utgår ifrån att idrotten engagerar barn och ungdom på ett meningsfullt sätt. Vilka konsekvenser får detta för parallellen mellan idrotten och skolan som utbildningssystem? Dels tror jag, allmänt sett, att ju mer professionaliserad en idrottsförening blir, desto mer kommer dess ungdomsverksamhet att likna det allmänna skolsystemet. Denna tendens handlar emellertid mer om form än om innehåll – både förenings- och tävlingsfostran kan gynnas (respektive missgynnas) genom en professionalisering. Idrottens kommersialisering, den andra viktiga process som har format idrottens utveckling sedan RF avskaffade amatörreglerna 1967, stärker å andra sidan tävlingsaspekterna i det konfliktfyllda förhållandet mellan föreningsfostran och tävlingsfostran. Selektions- och rangordningsmekanismer får en större betydelse för verksamheten, de tenderar att föras allt längre ned i åldrarna och de utformas och tillämpas tack vare den ökande professionaliseringen på ett alltmer konsekvent och effektivt sätt. Detta är det allmänna teoretiska perspektiv utifrån vilket jag skall diskutera Landskrona BoIS ungdomsverksamhet under de senaste årtiondena.

Ett metodologiskt skäl till att välja Landskrona BoIS är att dess ungdomsverksamhet, och speciellt den som omfattar deras pojkar födda 1984, ingår i ett longitudinellt forskningsprojekt, "De avgörande åren", som diskuterar just ungdomsidrotten som uppfostringsmiljö (Franzén, Nilsson & Peterson 1996). I en panelstudie följdes fotbollsspelande flickor och pojkar under tre år, från tretton till femton års ålder (1997-1999). Därtill gjordes en mindre uppföljning år 2000. Sammantaget omfattar studien 1117 spelare från 47 lag i 31 föreningar. I studien finns föreningar från olika delar av landet, från olika nivåer i seriesystemet, från storstäder såväl som från glesbygden och föreningar som aktiverar en stor såväl som en liten andel spelare med invandrarbakgrund. Att det är pubertetsåren som har valts beror på att dessa år är kritiska i flera avseenden. Här börjar deras sekundärsocialisation där de skapar en egen identitet, och det är också under dessa år som grunden läggs för ett seriöst engagemang i fotbollen.

Av flera skäl är Landskrona BoIS en lämplig idrottsförening att ta som exempel när man vill diskutera idrotten som uppfostrings- och utbildningssystem. Landskrona BoIS tillhör idag eliten inom svensk fotboll. I denna förening finns förmodligen det största anta-

let professionellt verksamma (spelare och annan personal) av alla idrottsföreningar i Landskrona. Samtidigt bygger föreningen till stor del fortfarande på ideellt arbete, inte minst gäller detta inom ungdomsverksamheten. Därmed utgör den en intressant undersökningsplats för att studera tilltagande professionalisering, kapitalisering och kommersialisering av en ideell förening, och framför allt utbildningens roll, utformning och funktion i denna process.

Dessutom har Landskrona BoIS under de senaste drygt femton åren byggt upp en utbildningsverksamhet som utmärker sig för att vara långsiktig, genomtänkt, systematisk och konsekvent utifrån en pedagogisk grundtanke. Denna karakteristik bygger jag på uppgifter både från föreningen själv och från utomstående källor. Internt kommer uppgifterna från policydokument samt uttalanden från styrelsemedlemmar och ansvariga för ungdomsverksamheten, externt från bedömningar på olika nivåer inom Fotbollssverige, från media samt intryck från ett antal tillfällen då jag själv haft möjlighet att iaktta föreningens ungdomslag spela.

Resultatet av denna verksamhet kan mätas på olika sätt, varav det viktigaste *från föreningens sida* är att verksamheten har producerat ett stort antal välutbildade och talangfulla spelare på seniornivå (det vill säga jämfört med andra föreningar som verkar under liknande förutsättningar som Landskrona BoIS). Att så har skett är empiriskt odiskutabelt. Men i vilken utsträckning har framgångarna skapats av den verksamhet man har bedrivits, vilka alternativa förklaringar kan man hitta och vilka andra resultat har den givit?

Jag skall således diskutera Landskrona BoIS ungdomsverksamhet under perioden 1985 och fram tills idag. Vilka har målen varit, vilka medel har man använt för att uppnå målen och vilka mål har uppnåtts? Utgångspunkten för min bedömning kommer att vara parallellen mellan idrotten och skolan som utbildningssystem. Ett antagande som jag härvidlag skall pröva är att *ju mer professionaliserad en idrottsförening blir, desto mer kommer dess ungdomsverksamhet att likna det allmänna skolsystemet*. Grunden för antagandet är att varje professionell organisation (såväl inom som utanför idrotten) eftersträvar en formell, enhetlig och likvärdig utbildning med systematiska ämneskunskaper, en enhetlig pedagogik och professionella lärare, samt ett enhetligt och konsekvent betygssystem.

Vid tretton års ålder fanns det 22 pojkar i Landskrona BoIS P84-verksamhet, varav två var födda 1985. Som förstaårsseniorer fanns av dem fyra spelare kvar i föreningen. Årsgruppens historia framgår av tabell 1.

Tabell 1 *Antal P 84-spelare i Landskrona BoIS (+ 85:or)*

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
20 (+2)	12 (+2)	9 (+2)	9 (+2)	8 (+1)	6 (+1)	4

Detta räknas som ett mycket bra resultat. Landskrona BoIS är en allsvensk förening, och på den nivån anses det som ett bra resultat om man lyckas få upp en spelare per årgång till seniorverksamheten. Härmed också sagt att exemplet Landskrona BoIS inte är representa-

tivt för alla svenska fotbollsföreningar. Möjligen för de svenska elitföreningarna, men inte heller detta är säkert, eftersom verksamhetens inriktning och utformning skiljer sig från andra elitföreningars. Från mitten av 1980-talet har Landskrona BoIS ungdomsverksamheten byggts på en annorlunda grundtanke. Arkitekterna var tre tidigare BoIS-spelare – Bosse Augustsson, Hans Farnerud och Bernt Lindgren. Den nya satsningen grundades på en annorlunda fotbollsfilosofi. Den var inte väsensskild från andra föreningars, men den hade en klar och konsekvent betoning på teknikträning, och motsvarande nedtoning av andra moment. Tekniken sattes i centrum, och det som formulerades och utvecklades i Landskrona BoIS under dessa första år skulle så småningom utvecklas till en utbildnings-satsning i Svenska Fotbollförbundets regi under namnet ”Vän med bollen”. Sedan Bosse Augustsson värvats över till Malmö FF 1987 har Bernt Lindgren varit ansvarig för ungdomsverksamheten i Landskrona BoIS med hjälp av Hans Farnerud, och de har envetet och konsekvent hållit fast vid den ursprungliga pedagogiska idén.

Ungdomsarbetet från 1985 och fram tills idag har burit god frukt. Verksamheten har producerat ett antal spelare till A-truppen, varav några därefter har blivit proffs utomlands, och den har också varit ett viktigt led i en omvandling av Landskrona BoIS spelstil under de senare åren. Traditionellt har laget haft en tung, fysisk och kollektiv spelstil, i samklang med stadens industriella framtoning. Idag skulle man kunna karakterisera spelstilen som postindustriell, den är snabb, teknisk (holländskt inspirerad) och mer individualistisk, och ligger därmed mer i linje med den nya identitet staden söker som en kultur- och fritidsstad (Andersson 2002b).

Hösten 2002 intervjuade vi samtliga 20 spelare födda 1984 som kom med i undersökningen 1997. Av dessa fanns sex kvar i verksamheten, dessa intervjuades på Landskrona Idrottsplats. Resterande fjorton intervjuades per telefon. Inte heller i denna delstudie var avhoppssproblematiken huvudtemat, men ett antal frågor som ställdes kretsade kring varför vissa var kvar och andra inte. Ett sätt att förstå vad som gör att vissa hoppar av verksamheten och andra fortsätter är att jämföra skolan och ungdomsidrotten som utbildnings- och uppfostringssystem. Utgångspunkten var således antagandet att *ju mer professionaliserad en idrottsförening blir, desto mer kommer dess ungdomsverksamhet att likna det allmänna skolsystemet*. Detta kommer i så fall också att påverka vilka som vill och får vara med och vilka som inte vill eller får vara med.

Läroplanen

En utbildning bedrivs i en viss form, det finns allmänna regler som styr skoldagens upp-läggning, längd och de uppföranderegler som gäller för elever och lärare. Inom idrotten är det föreningsstadgan och dess praktiska tillämpning som utgör motsvarigheten. Här stad-gas träningstidens omfattning för varje åldersgrupp, de seriesystem som föreningen väljer att delta i, samt cuper och träningsmatcher. Det finns träningsscheman – omfattande tider, rutiner för träning, uppvärmning, övning, spel, avslappningsövning, fram- och borttagning av träningsredskap, lekar, tävlingar – som starkt påminner om skoldagens uppläggning. En föreningspolicy konkretiserar det idrottsliga innehållet, liksom uppförandenormer för del-

tagarna. I Landskrona BoIS, liksom i de flesta andra fotbollsföreningar, finns en kumulativ utvecklingstanke som styr verksamheten från Fotbollsskolans 5-6-åringar och upp till de 18-åriga sistaårsjuniorerna. Det handlar dels om baskunskaper, som tränas från början och med upprepningens hjälp fördjupas genom hela utbildningen, dels om en additiv pedagogik, där nya moment tillkommer efter hand som spelarnas anses kunna tillgodogöra sig dem.

Den pedagogiska grundtanke som man började arbeta med var att sätta individens behärskande av bollen i centrum. Därför blev teknikträningen dominerande. Målet är att ingen skall misslyckas. Spelarna har alltid en boll var, och det är relationen mellan spelaren och bollen som är avgörande. De uppförandenormer och värderingar som omgärdar verksamheten i Landskrona BoIS skiljer sig inte nämnvärt från andra föreningar, även om man talar om en "BoIS-anda". Liksom i skolan skall man komma i tid till träning och match, anmäla förhinder, man skall vara uppmärksam och koncentrerad under inläring, man skall lyda instruktion, man skall vara samarbetsvillig och man bör följa rekommendationer för livet utanför fotbollen/skolan: äta ordentligt, få tillräckligt med sömn, sköta sig på fritiden.

Ett mått på i vilken utsträckning man har lyckats är att fråga de spelare som har gått igenom hela denna utbildning. Här följer några olika röster från dem som fortfarande fanns kvar i verksamheten. Först gäller det vilka regler för uppträdande som man har lärt sig:

- Följa reglerna för att det skall gå bra, på och utanför planen. Det går väl att lära sig på andra ställen också, men då får man nog leta på många olika andra ställen
- Att samarbeta och anpassa mig till gruppen, visa respekt för andra, komma i tid, ta hänsyn.
- Man lär sig normer, etikett och vett, både på och utanför klubben och rättar sig efter hur det är i samhället, så att man inte skämmer ut klubben. Men det är inte annat än det man lär sig hemifrån, bara det att BoIS ligger efter en och påminner.
- Att respektera regler – passa tider, meddela när man inte kan komma, ordningsregler, att inte äta godis under cuper, att man uppträder för klubben.
- Vad som är rätt eller fel, i fotbollen som i skolan, det vet man, det är inte speciellt i fotbollen, det kommer mer från föräldrarna
- Att man spelar i BoIS, att man uppför sig bra, så att BoIS inte får skit... och att aldrig ge upp
- Man är en lugnare person, man har fotbollen, och skolan, så man inte får ut sitt namn ute i skiten.
- Att det är roligt, att ha blivit bättre människa, jag skulle varit helt annorlunda annars, varje år som gått har jag skärpt mig mer, både inom fotbollen och utanför. På planen när jag var liten fick jag massa röda kort, men man lärt sig av sina misstag, man måste ha gränser.

När man istället frågar dem som har slutat under åren får man i stor utsträckning samma svar. Både vad gäller uppföranderegler, normer och värderingar känner man igen formuleringar som

ringarna. Det är inte lika levande i dessa spelare, både för att minnena har bleknat och för att de har ersatts av andra erfarenheter, medan de som finns kvar har fortsatt att formas i samma tänkande. Men det finns en rimlig blandning av erkännande av det BoIS-tiden gav och distans till en verksamhet som man antingen frivilligt eller ofrivilligt lämnade:

–Jag lärde mig inte så mycket, jag hade mest roligt, lite disciplin – att komma på träningarna och alltid ringa om man inte kunde komma, att det är viktigt med sammanhållningen.

–Alla borde spela lagspel, lära sig att ta hand om varandra, de som har sysslat med lagidrott är bättre på att samarbeta, peppa varandra, och sen, min envishet har jag fått av fotbollen, att vara en dålig förlorare, att alltid vilja vinna, att jobba hårt för att uppnå ett mål.

–Tränaren var bra, han tänkte på laget, lärde beteende, hur man behandlar andra människor, att respektera andra, regler och normer. Fast han hade humör.

När det gäller vad utbildningen i Landskrona BoIS har givit fotbollsmässigt är samstämmigheten också stor. Först de spelare som fortfarande är kvar. Vad är BoIS-modellen för dig?

–Teknik, vän med bollen, det man jobbar med de fyra-fem första åren för att kunna hantera bollen. Inte så mycket systemtänkande förrän vid femton. Dribbla, man uppmuntras att göra det man är bra på.

–Spela teknisk fotboll, teknik före sparka och spring, lite sydeuropeiskt...det var annorlunda, i andra lag vill tränarna hellre vinna...det var mest teknik hela vägen upp, ända till U-laget. Man förbereder sig bäst så, det taktiska lär man sig sedan.

–Jag kom hit för att man vill satsa, och här lär man sig spelsystem, allmänt, och att inte spela för sig själv. Jag har haft lätt för tekniken, men man får bättre tempo och då utvecklar man tekniken. Det var nästan bara teknik på träningen de första åren, bara teknik, skott och spel. Och det är så himla roligt...

De som har slutat uttrycker i stor utsträckning samma sak:

–Teknik och passningsövningar

–Teknik väldigt mycket

–Teknik och att använda bollen

–Mycket teknik, kondition och speluppfattning

–Jag lärde mig allt med bollen

–Jag lärde mycket teknik med bollen och speluppfattning.

Men flera ger också svar som avspeglar det faktum att 84-orna ändå fram till 14-15-årsåldern hade en tränare som inte bara betonade individuell teknik och speluppfattning: ”han var intresserad av laget, som en familj, inte bara vinna, han hade hårda träningar, men klubben tyckte inte om det, för dom var den individuella spelaren viktigast”, ”han hjälpte

spelare som kommit på sned i samhället”, ”han var annorlunda, det var mycket disciplin och han försökte engagera alla”, ”det var viktigt med sammanhållningen, vi var ute och gick för att lära känna varandra, det har inte andra gjort”.

Att föräldrarnas roll är viktig framgår tydligt av intervjuerna. Samtliga spelare som fanns kvar i verksamheten år 2002 betonade att deras föräldrar hade stöttat och hjälpt dem i deras satsning. Även de som hade slutat framhöll föräldrarnas betydelse – några också som bidragande till att de själva inte hade fortsatt med fotbollen.

Läraryrollen

En annan faktor som påverkar vilka som blir kvar och vilka som slutar är ledarna. Det ökade behovet av ungdomsledare har gett upphov till ett antal yrken, vilka tenderar att professionaliseras via nya utbildningar på högskolenivå. Den omgivning som ungdomsledaren arbetar i har också professionaliserats. Grunden för idrottsrörelsens omfattning och aktivitet som ungdomsfostrare är dock det frivilliga oavlönade arbetet. Ungdomsledarna rekryteras i första hand bland föräldrar som vill följa sina barn, ofta med begränsad föräningsskapskunskap och ibland utan idrottsutbildning. Dessa trängs mellan två sköldar – engagemanget dels som förälder och dels som idrottsledare. De uppgifter de tilldelas av föreningen har de svårt att leva upp till, samtidigt som de är oombärliga för verksamheten (Lundkvist 1996).

Det finns två viktiga skillnader mellan skolan och idrotten som utbildningssystem som bör uppmärksammas här. Det första är att skolan är *obligatorisk* medan idrotten är *frivillig*. För fotbollens del synes den första skillnaden inte ha så stor betydelse eftersom det är så många pojkar och flickor i varje åldersklass som är intresserade av att spela fotboll. De flesta spelare accepterar villkoren för att delta – som om den vore obligatorisk – de kommer regelbundet till träningar och matcher, underordnar sig de regler som föreningar har satt upp, lyder instruktion osv. Givet detta har idrotten tillgång till ett av de hårdaste disciplineringsystem som finns i det svenska samhället – ”om du inte sköter dig får du inte vara med på tävlingarna”. I den utsträckning detta tillämpas är det en betydligt mer hårdhänt pedagogik än den som det allmänna skolsystemet tillämpar.

I och med att verksamheten är frivillig kan idrotten också på ett annat sätt än skolan ägna sig åt selektion och rangordning. I modern tid skulle man kunna säga att skolan och idrotten i detta avseende under efterkrigstiden har gått skilda vägar. Det gamla skolsystemet, som ovanför folkskolan var ett elitistiskt och privilegiebaserat system, har idag ersatts med ett system där betygen är avskaffade upp till femton års ålder, och målet är att hälften av varje åldersklass skall genomgå högskoleutbildning. Idrotten har under samma tid sänkt rekryteringen för sin verksamhet från juniorer till förskolebarn, och därigenom i betydande utsträckning fört ett selektions- och rangordningstänkande nedåt i åldrarna.

I Landskrona BoIS betonar man starkt kopplingen mellan spelarnas engagemang i fotbollen och skolan. Alla uppmuntras att ta skolan på allvar, man har ett nära samarbete med idrottsgymnasiet men också med andra skolor där man har elever. Liksom det finns en naturlig koppling mellan ”på plan” och ”utanför planen” så finns det en koppling mellan

”i fotbollen” och ”utanför fotbollen”. Hur går det då i skolan? De som är födda 1984 påbörjade hösten 2002 sista året i gymnasiet. Vi har frågat de spelare som finns kvar i BoIS hur det går att kombinera skolgången med fotbollssatsningen:

–Jag har gått ut, läser på högskolan. Inga problem. I grundskolan tar det ju inte så mycket tid, och på gymnasiet – i och med att jag gick fotbollsgymnasiet gick det bra. Men fick läsa lite längre på kvällarna.

–Inte så bra, det skulle i så fall var en fotbollsklass som hade fått göra allting tillsammans. Det går till en viss gräns, men sen kommer man efter i skolan, och lärarna säger att ’skall du nu vara borta igen’. Jag ser fotbollen redan nu som ett yrke.

–Det går bra för mig, hur bra som helst. Det är tuffare nu, men det går.

–Bra, inga problem alls. Det vi skall sköta hinner jag med på skoltid, utom när vi skall ha prov, då läser jag på kvällarna.

Det verkar inte finnas några större hinder att kombinera skolgång och fotbollssatsning. Via en annan fråga (Vad skulle du göra om du var tvungen att sluta spela fotboll?) fick vi också, indirekt, uppfattningen att de flesta i så fall skulle fortsätta läsa på högskolenivå. Bland dem som har slutat finns däremot en utbredd uppfattning om att det hade varit svårt att kombinera fotboll och studier. Merparten kommer emellertid inte att läsa vidare, antingen skall de börja arbeta eller ta sabbatsår. För fyra spelare blev skolan å andra sidan anledningen till att hoppa av fotbollen:

–Det gick inte för mig att kombinera, du kan bli bäst på bygglinjen och fortfarande spela fotboll, men jag går naturvetenskapliga linjen och det går inte (skall söka in på Chalmers).

–Fotbollen började ta tid, jag prioriterade skolan, det blev för seriöst, det var ett svårt val men jag fick väga. Nu är jag nöjd, det var lika bra (skall läsa juridik).

–Det är väl inte omöjligt att kombinera, men hade jag varit kvar hade jag kanske slutat idag, för det är rätt jobbigt (skall söka in på Chalmers)

–Skolan, jag hade inte tid med fotbollen (kanske gympalärare)”.

Den andra skillnaden mellan skolan och idrotten som utbildningssystem är att en stor del av idrottsledaren *arbetar ideellt*, medan lärarrollen är *professionell*. Ju mer idrotten professionaliseras, desto mer ökar emellertid kraven på professionellt ledarskap. På svensk elitnivå, där tränarna är professionella, är det jämförelsevis många som har en lärarutbildning. Om vi vänder oss mot Landskrona BoIS kan vi konstatera att både Bosse Augustsson och Bernt Lindgren har lärarbakgrund medan Hans Farnerud har en fritidsledarutbildning. I deras beskrivningar av den pedagogiska tanken finns hela tiden direkta och indirekta referenser till skolan. Men samtidigt har den stora gruppen av ungdomsledare i Landskrona BoIS inte denna bakgrund och det har hela tiden funnits vad man kan kalla ett implementeringsproblem. Lindgren säger självkritiskt:

Att en sådan dålig verksamhet har fått fram så många bra spelare är konstigt. Vi har inte bra ledare, för dålig styrning och kontroll på vad de gör ute på planen. Vi har inte haft någon som kan gå utanför och se vad de gör. Samtidigt är det största problemet med verksamheten att vi inte får tag i ledare. Jag vill ju strukturera upp det här och ge det klara linjer. Vi har ju haft det på papper hela tiden, men nu vill jag gå in och jobba med även i praktiken, jag skall arbeta med individuell ledarutbildning nu. Jag kommer att gå in i varenda lag och prata om ledarskap och tränarskap, vilken linje vi skall driva, vilken röd tråd vi skall ha...och för mig känns det nästan som en förutsättning att man har lärarbakgrund, för att klara detta. Är man lärare så drar man åt det hållet, eftersom det är det man känner...

Betygssystem och selektionsstruktur

En ungdomsverksamhet i en elitförening är idag en starkt enhetlig, strikt hierarkisk struktur där avgångsbetyget är sammanfattat, entydigt och lättolkad: godkänd eller icke-godkänd. Godkänt betyder uppflyttning till A-truppen, icke godkänd betyder att man får söka sig till någon annan fotbollsförening eller sluta. Liksom skolsystemet har även fotbollen sina karakteristiska förutsättningar: i ena änden alla (i idrottens fall alla som vill), i andra änden universitetet/elitfotbollen.

I Landskrona BoIS är det uttalat att man har en elitverksamhet från tretton års ålder. Det innebär att upp till den åldern får alla som vill vara med, därefter kan spelare som inte anses ha tillräckligt med talang för att bli elitspelare avskiljas från verksamheten. I praktiken har denna princip sällan tillämpats, eftersom underlaget inte är större än att man har ungefärligen så många spelare som krävs till en trupp i varje åldersgrupp. Det innebär att om en spelare är beredd att lägga ned all den tid och det intresse som krävs, kan han i de flesta fall spela kvar i föreningen fram till junioråldern, även om han inte bedöms som tillräckligt talangfull. De flesta väljer dock att sluta tidigare.

Hur fungerar då selektionssystemet? Hur görs bedömningarna och hur formas karriärstegen? Grundtanken från början är att ingen skall misslyckas. Sedan har alla olika förutsättning, och en viktig förutsättning om man skall bli riktigt bra är att man från början tränar extra, ensam eller genom spontanfotboll, att man "lever med bollen". Längre upp i åldrarna översätts detta i egenskaper som målmedvetenhet, envishet, förmågan till koncentration och fokusering. I vilket fall sammanförs ofta allt detta till begreppet talang, som i Landskrona BoIS förknippas med bra teknik och bra speluppfattning.

Denna betoning av teknik och bra speluppfattning är något som skiljer BoIS från de selektionskriterier som annars synes vara vanligast inom svensk elitfotboll. Inom Svenska Fotbollsforbundet ungdomsutbildning finns det en systematisk skillnad i sannolikheten att man blir framselekerad mot ungdomslandslagen som säger att ju tidigare på året man är född, desto större sannolikhet att man blir uttagen. Denna sannolikhet kvarstår för varje steg upp på "selektionsstegen" man kommer, från föreningsnivå till landslagsspel. De egenskaper som skapar skillnader mellan individer som är födda inom samma år, är i för-

sta hand relaterade till *fysisk mognad* och kan enkelt uttryckas i längd, bredd, tyngd och motorik (Peterson 2004).

Den pedagogiska grundidé som Landskrona BoIS ungdomsverksamhet grundar sig på *betonar andra egenskaper* än fysisk mognad. Samtidigt bedriver man en elitverksamhet från tretton års ålder. Relativt tidigt används således bedömningar för att skilja en spelare från en annan. De mest utvecklade flyttas från tolv-trettonårsåldern upp och får spela med en årgång äldre pojkar. Å ena sidan håller man hela tiden dörren öppen för omvärderingar, å andra sidan sker det sällan några, i vart fall att döma av 84-orna. De sex spelare som fortfarande var med i verksamheten 2002 är också samma spelare som lyftes upp i tidig ålder. Ett selektionssystem – oavsett inom idrotten, skolan eller på andra områden – har en inneboende logik, som gör att det ofta fungerar som en självuppfyllande profetia. Sen kan det, som i BoIS fall, finnas andra anledningar till selekteringen – några valde att satsa på andra idrotter, några på skolan. Men ett antal slutade för att de inte lyftes upp.

I Landskrona BoIS blir rangordningssystemet inte ett selektionssystem förrän i skarven mellan pojk- och juniorlag. Detta styrs dock mindre av principiella än av praktiska skäl. Det handlar om tillgången på spelare och ledare. Men skulle BoIS få resurser för att skaffa fram fler ledare skulle dessa användas till att förstärka kvalitén på den befintliga verksamheten, inte på att bygga ut den så att man till exempel kunde ha två lag i varje åldersgrupp.

Den stora och viktiga skillnaden i detta avseende mellan det pedagogiska projekt som BoIS driver och stora delar av den övriga elitverksamheten i Sverige är därför att man använder ett annat selektions- och rangordningskriterium: *teknik och speluppfattning* istället för *fysisk mognad*. Hur har då detta avsatt sig när det gäller årgång 1984? När spelarna kom med i vår undersökning 1997 bestod truppen av 20 spelare. Efter tretton års ålder har det inte tillkommit någon spelare född 1984 utifrån. Därefter har truppen gradvis minskats. Ett antal spelare uppger att de fick klart för sig att de inte var tillräckligt bra. Andra slutade eftersom de ville ägna sig åt annat – några prioriterade skolan, några valde en annan idrottsgren. Vissa slutade självmant men kände att beslutet på ett eller annat sätt hade planterats in i dem.

Hur gick då selektionen till konkret, och vilket utfall fick den? Vilka faktorer kan tänkas påverka vilka som slutar och vilka som är kvar? I enlighet med vad som framgått från de ansvarigas sida borde det främsta selektionskriteriet var teknisk färdighet och speluppfattning. Detta är vad som har betonats – starkare än i de flesta jämförbara uppfostringsmiljöerna inom svensk fotboll. Som framgått är det också vad de flesta spelarna, oavsett om de finns kvar eller har slutat, har internaliserat.

Inför eller under säsongen 1998 slutade åtta av de 20 som kom in i undersökningen föregående år. Av dessa åtta blev ungefär hälften – efter egen utsaga – avskilda ur verksamheten: ”vi fick en lapp där det stod att dessa spelare ska vara med på inneträningen i vinter, resten får lämna”, ”jag fick ett brev hem”. De andra slutade med en blandning av motiv (skolan, innebandy) men även ”för att kompisarna slutade”. Från föreningens sida menar man att ett antal spelare inte hade den rätta motivationen och var inte tillräckligt beredda på att göra den satsning som krävdes i en elitverksamhet. Denna bedömning lades ovanpå den som handlar om ”talang” och som redan vid tretton års ålder hade lett till att man flyttat upp ett antal spelare till 83-verksamheten.

Inför 1999 hade man således 14 spelare, varav sex huvudsakligen tränade och spelade i en 83/84-grupp. Ytterligare två var födda 1985. Det gick inte att skapa ett lag av de kvarvarande, och den ledare som dittills hade följt 84-verksamheten slutade. Egentligen slutar också historien om 84:orna som grupp här. Den grundläggande selektionen hade redan gjorts vid tretton års ålder, och de som valdes ut då är desamma som 2002 fanns kvar i U-lag och seniorverksamheten. Även om man fortsatt höll möjligheten öppen för att ytterligare någon spelare skulle ”kliva fram” efter hand var det som hände att man gradvis ”kokade ned” gruppen till de individer som bedömdes ha en möjlighet att en gång ingå i seniortruppen. Inför år 2000 hade ytterligare tre slutat, alla efter eget beslut – två för att satsa på skolan, men även här fanns det sociala skäl – ”kompisarna slutade”, ”trivdes inte med kompisarna”. Under år 2000 slutade två spelare, en för att börja som ungdomsprofvs utomlands, och en som fick lämna verksamheten. 2001 slutade ytterligare två, en av dem (född 1985) gick till Helsingborgs IF och en slutade (”jag slutade själv, men annars hade jag blivit utslängd”). Kvar 2002 fanns sju spelare (en är född 1985). Säsongen 2003 har ytterligare två spelare slutat, en flyttat utomlands, två hade A-kontrakt och två U-kontrakt.

Det är således klart uttalat att man har använt teknik och speluppfattning istället för fysisk mognad som selektionskriterium. Delvis låter sig detta prövas empiriskt. Ett antal av dem som har slutat menar själv att de utifrån teknik och speluppfattning hade kunnat fortsätta konkurrera, men att de slutade eller fick sluta av andra skäl. Mot detta står ledningens bedömning att de som är kvar är de som har bäst teknik och speluppfattning – en bedömning som grundlades så tidigt som vid 13 års ålder, då de som nu är kvar ”lyftes upp” och började spela med ett år äldre.

Ett sätt att i efterhand bedöma precisionen i selektionen är att se på vad som hände idrottsmässigt med de som har slutat under åren. Nästan alla fortsatte – fem med fotboll, två med innebandy, en med handboll, en med friidrott och två med rullskridskor. Idag har en slutat helt, på grund av knäproblem, två ägnar sig sporadiskt åt styrketräning och en åt rullskridskoåkning. Fem spelar fotboll i lägre serier, ”på egna villkor”, och en gör en satsning på innebandy. Den retrospektiva frågan om vad som hade hänt om de fått lika mycket uppmuntran och samma positiva prognos som de som ”lyftes upp” förblir, som så ofta i dessa sammanhang, hypotetisk.

Vad som *kan* prövas är emellertid vilka effekter selektionen har fått utifrån fysisk mognad – vilket vi mäter indirekt via födelsemånad. I tabell 2 finns den procentuella andelen uppdelat på födelsekvartal dels för de 20 spelarna vid 13 års ålder, dels för de som var kvar 2002. Vi räknar även in den spelare, som, om han inte valt att lämna Landskrona BoIS för att bli ungdomsprofvs utomlands, säkerligen hade tillhört de kvarvarande.

Tabell 2 1984-spelare i Landskrona BoIS efter födelsekvartal år 1997 och 2002 (procent)

Kvartal 1	Kvartal 2	Kvartal 3	Kvartal 4	
13 år (n=20)	30	20	30	20
18 år (n=7)	43	29	14	14

Från ett icke-samband 1997 – spelarnas födelsekvartal är nästan slumpvis fördelade över året – finns det fem år senare ett tydligt samband efter födelsetid på året för de spelare som är kvar. Nu skall man vara försiktig med samband baserade på ett så litet underlag som det här är fråga om. Men det mönster som har framkommit i Landskrona BoIS´ selektionsprocess är tämligen likartat det mycket entydiga samband som kunnat konstateras i Svenska fotbollförbundets selektionssystem (Peterson, 2004). Låt oss jämföra de 1984-spelare som är kvar i Landskrona BoIS som artonåringar med samtliga spelare i Sverige av samma årgång och som fram till och med år 2001 hade spelat landskamp (se tabell 3).

Tabell 3 *Spelare födda 1984 i Landskrona BoIS och landslaget år 2002 efter födelsekvartal (procent)*

	Kvartal 1	Kvartal 2	Kvartal 3	Kvartal 4
Landslagsspelare (N=71)	42	36	13	9
Landskrona BoIS (N=7)	43	29	14	14

Även om man i BoIS har betonat andra kriterier än fysisk mognad har utfallet således ändå blivit ungefär detsamma, även om åldersskewheten bland landslagsspelarna är något större med fler från det andra och färre från det fjärde kvartalet. Likheten i utfall behöver inte betyda att man har arbetat på ett annat sätt än vad man uppger. Det empiriska underlaget vad gäller Landskrona BoIS spelare födda 1984 är så litet att slumpen kan ha spelat in. Men framför allt finns nog förklaringen i de problem som hela tiden har funnits med att få ”det som finns på pappret” att nå ut i praktiken. Bernt Lindgren:

Det tillhör det som vi skall försöka förbättra, hur enhetligt vi ser på det här i Landskrona BoIS. När vi har diskussionerna så är alltid det här med, det är inte de fysiska kvaliteterna i ungdomsfotbollen ni skall döma efter utan helt och hållet de tekniska och spelförståelsemässiga. Men självklart har vi ju också ledare, och förmodligen kanske någonstans långt inne i mig så finns det där också vid ett specifikt tillfälle att fan, han är ju bättre just nu, när jag vill vinna en match, någonstans, mer eller mindre omedvetet. Jag vet att vi har grupper här i BoIS, där de inte har levt upp till de här förväntningarna som de skall jobba efter. Varför? Det är det här med att vinna. Det måste finnas, och har säkert funnits hos mig också, även om jag har blivit mer och mer övertygad i min tro. När jag tänker på ledarna, generellt i BoIS, så är viljan att vinna starkare på många håll än det långsiktiga tänkandet. Sen finns det vissa som kan gå igenom, och hänga med, trots att de är små, så att de kan hänga med här ändå. Budskapet har vi här i klubben, men att leva upp till det... Det är lätt för mig att säga det här, som har nått en viss status, en viss säkerhet, och blivit ännu mer övertygad genom åren, genom kunskap, det är mycket lättare för mig att säga det än för någon annan. I och för sig är jag inte överraskad över att det är så här i vår

klubb, för jag tror inte att vi har kommit så långt, men det vi har, tycker jag, det är att vi har en filosofi. När vi tar hit talanger säger vi att i vår förening så har vi en förkärlek för små tekniska spelare för vi vet att ni också blir stora och starka en vacker dag. Så vi försöker göra det så tydligt som möjligt. Men att resultatet är som det är beror på att vi inte har lyckats övertyga alla så starkt, de har inte kommit så långt så att de ser det här riktigt tydligt.

Avslutning

Jag har diskuterat Landskrona BoIS ungdomsverksamhet under perioden 1985 och fram tills idag – vilka mål har man haft, vilka medel har man använt och hur resultaten kan bedömas. Min utgångspunkt har varit parallellen mellan idrotten och skolan. Ett antagande som jag har prövat är att ju mer professionaliserad en idrottsförening blir, desto mer kommer dess ungdomsverksamhet att likna det allmänna skolsystemet. Sammanfattningsvis kan man säga om det som har skett i Landskrona BoIS ungdomsverksamhet från 1985 är att det kom tre ledare, som av både yttre (de hade en professionell lärarkunskap) och inre (de hade praktiskt fotbollskunskap, de ville följa sina söner och de var besjälade av en ny pedagogik) skäl kunde fylla verksamheten utifrån nya förutsättningar med både form och innehåll, de kom till en förening som tillät dem att utveckla projektet på sina egna villkor, de hade ett långsiktigt och uthålligt tänkande och att två av dem har fortsatt att driva verksamheten under hela perioden. Verksamheten har redan från början, och därefter i ökad utsträckning, till form och innehåll haft betydande likheter med det allmänna utbildningssystemet. De brister och svagheter som fortfarande finns i verksamheten kan samtidigt också uttryckas i skillnader jämfört med det allmänna utbildningssystemet: beroendet av enskilda individers engagemang, bristen på ledare, det ideella arbetets dominans, bristens på ledarutbildning, samt otillräcklig implementering av det som “finns på papperet”.

Referenser

- Engström, Lars Magnus (2002) ”Hur fysiskt aktiva är barn och ungdomar?” *Svensk Idrottsforskning* nr. 3/2002
- Franzén, Mats, Per Nilsson & Tomas Peterson (1996): *De avgörande åren – en longitudinell studie av barn, ungdom och idrott*. Forskningsprogram. Finansierat 1997-2000 av SFR. (opublicerad)
- Halldén Olle m.fl. (1988) *Så började ungdomsfotbollen, och så utvecklades den åren 1948-62*. Svenska Fotbollsförbundet 1988
- Lundkvist, M (1996) ”Ungdomsledarens roll inom fotboll. Den motsättningsfyllda positionen 1970-90.” *SVEBI:s årsbok 1996*
- Peterson, Tomas (1998) ”Idrotten och välfärdsstaten” *Kunnskap om idrett* nr 2/98
- Peterson, T (2004) *Selektions- och ranordningsmekanismer i svensk ungdomsfotboll*
<http://www.idrottsforum.org/articles/peterson/peterson.html>